

*Pápai megbízottak Magyarországon a XI–XIV. században. Két folytatólagos kutatási program**

A pápaság Magyarországi képviselete nem teljesen új kutatási terület, mégis időszzerűnek tűnt felélesztése tetszhalott állapotából. Sajnos Fraknói Vilmos energikus kutatói és tudományszervezési tevékenysége nyomán a 19. század vége és az 1920-as évek közepe között számos ma is használatos forráskiadás, monográfia, tanulmány látott napvilágot nem csupán az ő, hanem munkatársai (például Pór Antal, Lukcsics József, Lukcsics Pál, Áldásy Antal és mások) tollából. Ugyanakkor ez a munka sajnálatos módon félbeszakadt, és ténylegesen csak az ezredforduló óta újult meg. Más fontos vállalkozások – így például leginkább a jelenleg az MTA Támogatott Kutatások Irodája és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem égisze alatt működő MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport – mellett szükségesnek mutatkozott a korábbi munka folytatása, illetve újragondolása. Az azóta eltelt időszakban létrejött külföldi vállalkozások tapasztalatait hasznosítva ugyanis lehetőnek tűnt a korábbi eredmények megőrzésével és felhasználásával egy modern, prozopográfiai személtű kutatási irányvonal kialakítása. Ez komoly módszertani kihívásokat jelentett, amelyek szerves részét képezik a két jelen írásban röviden bemutatásra kerülő kutatási projektnek.

Ki kellett ugyanis szélesíteni a pápai megbízottak fogalomkörét, hiszen a korábbi általános gyakorlat lényegében minden megbízottat legátusnak, követnek, nunciusnak nevezett, a nélkül, hogy az egyes megnevezések jogi tartalmával érdemben foglalkozott volna, ezeket gyakran szinonimaként használta, valamint nem foglalkozott behatóbban a pápai delegált bírák vagy a pápai adószedők tevékenységével. Utóbbiak esetében például jellemzően „csak” azoknak a forrásoknak a feltárása történt meg, amelyek szűkebben az adószedéshez kapcsolódtak.

Ilyen előzmények után indult meg hosszabb előkészítést követően 2014-ben a Középkori és Koraujkori Történeti Tanszéken a „Pápai megbízottak a XI–XIII. századi Magyarországon – online adattár” című projekt, amely az Árpád-kor időszakát

* Az írás az NKFIH NN 109690 és NKFIH NN 124763 számú projekt támogatásával készült. A szerző e projektek vezető kutatója, valamint az MTA-Debreceni Egyetem „Lendület” – Magyarország a középkori Európában kutatócsoport tagja.

ölelte fel. Ugyan e projekt 2016 végén lezárult, ám 2017 szeptemberétől elindult a DeLegatOnline kutatási program folytatása, amely egészen 2021-ig tart, és időben tovább halad a 14. században egészen a nagy nyugati egyházszakadás kezdetéig (1378). E programok újdonsága abban áll, hogy ötvözi a prozopográfia módszereit az informatikai adatbázisok előnyeivel, így egy folyamatosan bővülő és bővíthető online adattár jött létre (www.delegatonline.pte.hu). A kutatási projekt további sajátossága, hogy nemzetközi együttműködésben valósul meg, ezért nem csupán magyar, hanem angol nyelven is elérhető és használható. Ennek köszönhetően a projekt folyamatos és intenzív kapcsolatban áll az e területen meghatározó külföldi kutatókkal, kutatócsoportokkal (Laboratoire de Medivistique Occidentale de Paris (LAMOP), University of Zagreb, Department for Croatian Studies (UZ-DCS), Europe-Ange projekt, Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, Wissenschaftliches Zentrum der Polnischen Akademie der Wissenschaften, Archives Nationales de France, Paris). A kutatócsoport Kiss Gergely vezetésével működik 2014 óta, munkatársai Barabás Gábor, Báling Péter, illetve 2017 őszétől Zapala-Maléth Ágnes.

A lényegi eltérés a hagyományos adattárakhoz képest elsősorban az, hogy a Magyarországgal és annak társországaival kapcsolatba került pápai megbízottak életútját a lehető legteljesebb módon dolgozza fel. Ezáltal elkerülhetővé válik az, ami az eddig megközelítés óriási hátránya volt, ti. az, hogy eddig egy-egy megbízott karriertörténetéből kizárólag epizódyszerűen emelték ki magyarországi tevékenységüket. Ezáltal sokszor az veszik el, ami minden további kutatás számára a leglényegesebb: az intézmény- és társadalomtörténeti szövegösszefüggés. Mintha egy-egy kulcslyukon keresztül igyekeztünk volna egy egész szobát feltérképezni.

Egy prozopográfiai adatbázis ugyanis nem öncélú vállalkozás, hanem arra való, hogy segítségével bonyolultabb kérdésekre is választ kapjunk: milyen szinten, intenzitással, formában képviseltette magát a pápaság egy adott időszakban; mely területeken (tematikus és földrajzi értelemben is!) voltak intenzívebbek a kapcsolatok; milyen volt a kapcsolat a pápai képviselők között, milyen szociológiai sajátosságokat mutatnak; milyen volt a helyi egyháziak részvétele a pápai képviseletben; mindennek milyen jogtörténeti vonatkozásai vannak (pl. kánonjog recepciója), és még hosszasán lehetne sorolni az előnyöket.

Hogyan lehet mindezt megcsinálni? Kitartó munka kell ahhoz, hogy az eltérő forrástípusokat vallatóra fogjuk, kezdve az oklevelektől, az elbeszélő, képi forrásokon át a végrendeletekig, hagyatékokig, számadáskönyvekig, stb. Ezekből nyerhető ki azok az adatok, amelyek az adatbázis építőköveiként szolgálnak. Az adatokból áll össze egy-egy pápai megbízott élet- és karriertörténete: családi kapcsolatai, tanulmányai, egyházi hivatalai és végül pápai megbízatásai. Ezek az építőkövek lényegében események, ezeket lehet ugyanis három elengedhetetlen elemhez kötni: valamely személy(ek)hez, időhöz és helyszínhez. Az eseményközpontúság a központi elemnek, a pápai megbízatásoknak is a legfőbb jellemzője. Eddig ugyanis összemom-

sódtak a képviselet formái és nem volt mindig egészen világos, hogy az adott területen – így például Magyarországon – egy személyhez kapcsolódó események milyen viszonyrendszerben vannak egymással. Melyek azok, amelyek egy adott személy pápai felhatalmazásához kapcsolódnak, és melyek azok, amelyek nem. Az események viszonyrendszere, hierarchiája nélkül ugyanis csak egy újabb, nyilván sokkal bővebb adathalmazt hozna felszínre a kutatás. Így viszont sokféle további kérdés megválaszolásához szolgál kiindulópontként az adatbázis. De mit is kínál?

A feldolgozás eredményeként készültek el az ún. személyi adatlapok, amelyeken nyomon követhető egy-egy Magyarországgal kapcsolatba került pápai megbízott *teljes* élettörténete, megfelelő szempontok szerint csoportosítva és tállalva. Egy rövid ismertetőt követően elsőként a személyes adatok szerepelnek (család, rokonság), majd következnek a tanulmányok, végzettség, egyházi rendek, egyházi hivatalok, bíborosi cím, és végül a pápai megbízások. A személyi adatlapok és a hozzá tartozó esetleges dokumentumok is kinyerhetők pdf formátumban, amelyeken mindig szerepel a megfelelő hivatkozási formula (elérési útvonal, letöltés ideje), ezzel is segítve a felhasználókat. E mellett az adatbázis sokféle keresési lehetőséget is biztosít: egyes személyekre, esemény- és megbízás-típusokra, megbízókra, földrajzi kiterjedésre is rá lehet keresni. Online adatbázis jellegénél fogva természetesen mindig megvan a javítás, pontosítás, kiegészítés lehetősége, amely ma már elengedhetetlen követelmény. Éppen ezért bizonyos időközönként információs körlevelet küldünk ki a felhasználók tájékoztatására.

Az adatbázishoz való hozzáférés mindenki számára nyitott, csupán egy egyszerű, ingyenes regisztráció szükséges hozzá, amely az adatbázis honlapján elérhető, valamint ugyanitt letölthető a felhasználói kézikönyv is, amely segít eligazodni az adatbázisban.

Kiss Gergely